

MATO MOJAŠ
Dubrovnik

Širom Ognjene Zemlje čuje se jugoslavenska riječ i pjesma

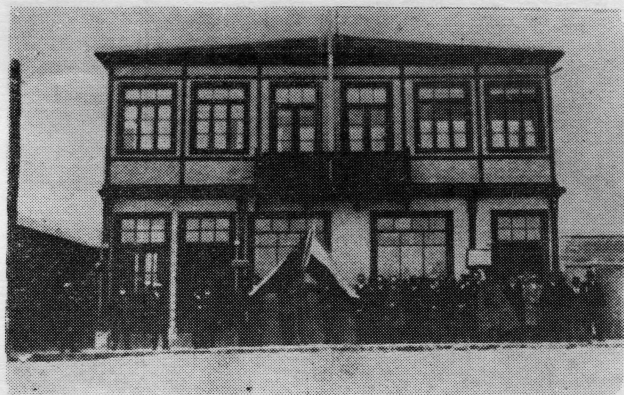
Najjužniji kraj Južne Amerike čini otočna skupina Ognjene Zemlje koju od kopna Južne Amerike odvaja Magellanov prolaz. Velika prostranstva na 71.500 kvadratnih kilometara završavaju prema Pacifičkom ili Tihom oceanu razgranato sa uzvišenjima Kordiljera koja se protežu i nastavljaju na većim i manjim otocima dok ne iščeknu na krajnjem rtu kontinenta. Nemirno more Pacifičkog oceana valovima udara o stjenovite obale. Na južnom dijelu Velikog otoka Ognjene Zemlje protežu su veliki visovi patagonskih Kordiljera s najvišim vrhom Darwin visine 2329 metara, sa širokim glečerima koji dopiru do mora. Prema istoku do obala Atlantskog oceana velika je ravan i završava niskom obalom. Istočni dio Velikog otoka i arhipelaga Ognjene Zemlje pripada Argentini, a zapadni dio otočne skupine pripada Čileu. Upravni centar je u Punta Arenasu, za teritorij koji pripada Čileu.

Iako je ova zemlja na najudaljenijem kraju Južne Amerike, u kojoj vlada nepovoljna klima, česte padavine, vjetrovi, oluje, hladnoća u dugim noćima, s ne velikim razlikama u temperaturi između ljeta i zime, ipak su je koncem prošlog stoljeća među prvim kolonistima naseljavali naši iseljenici, većinom Dalmatinci. Privlačile su ih vijesti o zlatnim bogatstvima. Sve je jedan drugoga pozvao i nastalo je masovno iseljavanje u pravcu Ognjene Zemlje, gdje su na mnogim predjelima uzduž rijeka i na uzvišenjima blizu vode, pod vrlo teškim životnim prilikama, u skupinama, kopali zemlju i neumorno je ispirali tražeći zlato. Stanovali su u malim drvenim kućicama obložanim blatom. Radilo se mnogo a rezultati jedva su podmirivali najosnovnije životne potrebe. Samo neki su uspjeli doći do ekonomskih mogućnosti pa su početkom stoljeća dolazili u grad Punta Arenas i tu otvarali trgovine, razne radnje ili su se reorijentali na stočarstvo. Prve ovce na tlo Ognjene Zemlje prenijeli su Englezi 1887 godine s otoka Malvina osnovali društvo za eksploataciju pašnjaka u Ognjenoj Zemlji »Hente Grande«. Na farmama radili su mnogi naši iseljenici koji su poslije neuspjeha u traženju zlata nalazili posla kao čuvari stada, bavili se striženjem ovaca, radili na pakovanju i otpremanju vune i druge poslove. Mnogi su ušteđevinom, ili u zakup, kupovali zemljišta, osnivali farme i dali se na uzgajanje ovaca. Šume neprocjenjive vrijednosti palile su se ili su se sjekle da bi se proširivali pašnjaci. Mnogi naši iseljenici izgubivši nadu u traženju zlata napustili su »rabortu« i otišli na sjever tražeći u prvo vrijeme bilo koje zaposlenje. Ipak naročito su se orijentalili na ovčarstvo. Rastao je manji i veći broj gospodarstava i veliki otok arhipelaga Ognjene Zemlje sa stotinama gospodarstava i bogatim pašnjacima postao je vrlo pogodan za uzgajanje milijuna ovaca zbog vune koja je vrlo cijenjena u svijetu. Stočarstvo postaje glavno zanimanje stanovništva. Vrlo mali broj bavi se ponešto poljoprivredom koja se ne može razviti zbog oštre klime. Uzgajaju se najviše rajčice, krumpir i salata. Manji posjedi nazivaju se čakre gdje se pojedinci bave stočarstvom i poljoprivredom. To su sve jedan do drugoga posjedi naših iseljenika (Petrovića, Nigojevića, Kalašića, Perića, Laušića i dr.). Veliki posjedi s velikim pašnjacima na kojima se uzgaja na desetke tisuća ovaca nazivaju se estansije. Nepregledni su ti veleposjedi naših naziva veličine od 2500 do 3000 hektara (Ljubetića, Kovačića, Mimica, Matića, Sturice, Maslovi, Miličevići, Vrsalovići, Buvinići, Mihovilovići, Zambelići, Batistići, Borići i dr.). Prostrani pašnjaci većinom se iznajmljuju od države za 15 do 20 godina. Še-

stero braće iselilo je iz kraškog sela Mimica kraj Makarske. Na posjedu nalaze se kuće brojne porodice, gospodarske zgrade, staje za šišanje ovaca, skladišta za prikupljanje i otpremanje vune i dr. Na gospodarstvima se obično drži više pasa za lov na zečeve koji prave velike štete uništavanjem trave, pa tako i na posjedu Mimica oblijeće oko dvadeset pasa. Imanje »Mina Rica« našega je iseljenika Antonija Kusanovića.

U unutrašnjosti je velika farma San Sebastian koja obuhvaća milijun hektara unajmljene zemlje s preko milijun ovaca. Farma pripada najvećem stočarskom društvu u Južnoj Americi »Exploatadora de Tierra del Fuego« koja ima i druge posjede u Ognjenoj Zemlji. Društvo je osnovala druga skupina Engleza koja je došla na ovo područje. Mjesto San Sebastian nosi ime firme i to je lijepo uređeno stočarsko naselje blizu granice Argentine u kojem žive i naši iseljenici, kao i širom područja farme. Isto društvo posjeduje farmu prema zapadu zvanu Kameron i Galeta Jozefina.

Iako su naši iseljenici promijenili zanimanje u Ognjenoj Zemlji ipak se neki još do posljednjih godina bave kopanjem i ispiranjem zlata. Budući je težak to posao sve je manje ljudi koji se tim poslom bave. Jedna rijeka koja je ranije privlačila tisuće tražioaca zlata i na čijim je obalama odjekivala radinost, danas mirno teče i potsjeća na prošlost svojim nazivom Rio de Oro (Zlatna rijeka). Kopači obično odstranjuju pijesak i zemlju dok ne dođu do ilovače. Do nje se obično dolazi na dubini od jednog do dva metra. Tada se ispira pomoću vode u posebno napravljenim sanducima. Tim radom odstranjuje se šljunak, blatnjava voda odlazi, a na dnu u mulju pojavi se po koje malo sitno zrnice zlata veličine prosa i sitnije. Negdje vrlo sitna zrnca vade se pomoću žive i zagrijavanja, tj. u živi se zlato rastapa, a pomoću zagrijavanja živa isparava, a zlato ostaje. Od živine pare, hlađenjem kroz cijevi, dobiva se ponovno živa koja se dalje upotrebljava za spomenutu svrhu. Na taj način za šest mjeseci obično se izvadi oko dva kilograma zlata. Većinom se zlato dobivalo ispiranjem bez upotrebe žive. Naporan i težak je to posao, jer po čitav dan kopajući i ispirajući zemlju dobije se većinom dva, tri, a nekad nešto više grama zlata dnevno. Životne prilike su s dosta teškoća ispunjale život i godine iseljenika koje su se provodile stalno u radu, a malo se nalazilo vremena za odmor. Stanovale se u malim drvenim kućicama i to u skupinama. Trebalo se

Naši iseljenici svečano otvaraju društvene prostorije u Natalesu Čile 1930. godine

misliti za ishranu i obavljati sve poslove da bi se preživjelo. Usljed toga mnogi su napuštali posao i odlazili tražiti drugu zemlju, pa su mnogi od pastira štednjom i radom postali vlasnici manjih i većih gospodarstava u Ognjenoj Zemlji, ili su se nastanili u gradovima baveći se trgovinom i drugim zanimanjima. Uporni i snalažljivi stvarali su materijalne uslove življenja u stalnoj povezanosti da bi im bilo lakše osiguranje životnih potreba pod utjecajem oštre klime i u životnoj opasnosti od Indijanaca. Godine su prolazile i naši su se iseljenici nastanili na širokim područjima baveći se raznim poslovima. Široim Ognjene Zemlje čula se i čuje se naša riječ i pjesma, i s punim pravom se može reći da su naši kolonisti unaprijedili ovu zemlju podižući svoja gospodarstva, naselja i gradove. Neke riječice Ognjene Zemlje nose njihova imena, kao Rio Paravić, Rio Milna, Churio Omis, Churio Skočilić i neke druge Pored rijeka imena naših ljudi nose doline, breгови, potoci itd.

Prije dolaska kolonista u Ognjenu Zemlju živjeli su domoroci koji su kasnije potisnuti prema jugu u predjelje gdje zbog oštine klime raste grmlje i nisko drveće. Danas u Ognjenoj Zemlji živi oko 15.000 stanovnika među kojim je vrlo mali broj domorodaca. Ranije naseljavajući čitavu Ognjenu Zemlju i područje Magellanova prolaza stalno su podržavali vatru na kopnu i u čamcima, pa je toj razlog zašto je Veliki otok i otočna skupina dobila naziv Ognjena Zemlja. Domoroci su se dijelili u tri plemenske grupe. Na zapadu prema Tihom oceanu živjeli su domoroci plemenske grupe Alakaluf, u središtu otoka grupe Jamana, a na istoku plemenska grupa Ona. Živjeli su tada pa i do nedavnog vremena na nivou kamenog doba. Oružje i oruđe bilo je od kamena, školjaka i drva. Većinom im je bilo zanimanje ribolov, a pripadnici plemenske grupe Ona bavili su se lovom na životinje pomoću kamena na dugom konopcu. Sabirali su gljive, rakove i školjke. Od krzna i danas prave odjeću. Kolibe prave od pruća a pokrivaju ih lišćem, granama ili krznima. Čamce su ranije pravili od bukove kore koje su prošivali trakovima od bukve ili od kitove kože. U čamcima su često boravili danju i noću za vrijeme ribolova.

Iseljenici u svom Domu u Natalesu Čile 1930 god.

Grad i luka Punta Arenas u Čileu

Glavno mjesto čileanske Ognjene Zemlje je grad i luka Porvenir koji je udaljen od Punta Arenasa 21 milju nalazeći se jugoistočno na drugoj strani Magellanova prolaza. Osnovani su ga naši iseljenici 1894. koje je tada bilo malo naselje od par drvenih kuća. Prvi u Porvenir stigao je Stjepan Kovačić rodom iz Omiša. Privukla ga je »zlatna groznica« pa je napustio Buenos Aires gdje je bio zaposlen bod brodovlasnika Mihanovića iz Dola kod Stona. Po dolasku u Porvenir s bratom Ivanom, Stanić Matom, Bradašić Petrom i nekim drugim našli su u Porveniru samo dvije stare kolibe. Razapeli su šator i tu im je bio dom stalno čuvajući stražu s puškom da ih ne napadnu Indijanci koji su se nalazili svega par stotina metara od njih. Po danu tražili su zlato ispiranjem zemlje ali slaba je bila zarada, jer je tada zlato bila niska cijena.

Godine su prolazile i sve je više pridolazilo naših ljudi koji su gradili kuće, otvarali trgovine i učestvovali u razvoju mjesta. U okolici stvarale su se farme naših kolonista koji su utjecali na razvoj trgovina, prometa i na mjesto Porvenir. Danas grad broji oko 3000 stanovnika većinom naših ljudi i svuda po ulicama lijepo uređenog grada čuje se naš jezik i dolazi do izražaja veselost i gostoprimstvo, odlika naših primoraca. U gradu čitavi blokovi kuća pripadaju našim ljudima. Od naših obitelji najviše ima s imenom Mimica, te imaju i svoj nogometni klub. Porvenir je dosta napredan grad s modernim drvenim kućama koje se nizaju uzduž popločanih ulica. U gradu se nalaze dva spomenika. Jedan prikazuje Indijanca koji podsjeća da su tu živjela indijanska plemena koja su potisnuta prema jugu, ili su tokom vremena nestajala i u borbama uništavana. Drugi spomenik predstavlja bijelog medvjeda simbol Antarktika.

Centar kulturnog i zabavnog života u mjestu je JUGOSLAVENSKI DOM u kojemu se održavaju priredbe, predavanja i zabavne večeri. U domu se okupljaju mještani gdje provode ugodne časove u razgovorima, igrama i osvježavanju uspomena iz djetinjstva na svoj rodni kraj. Osnovan je 1925. godine. To je lijepa zgrada s velikom dvoranom i prostorijama u kojoj djeluje Kulturno-umjetničko društvo i Sportsko društvo »Jadran«. U gradu nalazi se škola, vatrogasna četa, prihvatna bolnica, više hotela i trgovina, a na periferiji tvornica za preradu kože i dlake od kunića i zečeva, te tvornica za konzerviranje ribe. Za vrijeme prvog svjetskog rata u Porveniru je osnovan ogranak Jugoslavenske narodne obrane »Bosna« koji je uspješno djelovao.

Južno od Porvenira na udaljenosti od 35 kilometara nalazi se tvornica »Rosario« koja konzervira meso od sentoje. Tvornica je vlasnost Stjepana Kovačića a može da proizvede do 150 hiljada limenih kutija za vrijeme leta. Sentoja je vrsta raka slična našoj granciguli težine od jednog, dva i više kilograma, s debelim nogama. Živi u kanalima Magellanova tjesnaca i na sjevernim obalama Japana. Lovi se u ljetnom periodu (studen, prosinac i siječanj). U okolici Porvenira rade tri tvornice koje konzerviraju sentoiino meso, a ima ih i u Punta Arenasu. Za vrijeme sezone ribari su vrlo aktivni u lovu na sentoje i mnogo ih se bavi s tom vrstom ribolova. Većinom skupine ribara sa ribarskim motornim brodićima su naši ljudi koji se viđaju u uvalicama i svuda u kanalima Magellanova prolaza. Mreže spuštaju u more, u nastavcima. Široke jedan i pol metar leže na dnu jedan dan. Za to vrijeme ribari se odmaraju, pričaju i griju se jer iako je ljeto, prilično je hladno. Kad se ujutro prilazi izvlačenju mreže divno je gledati nanizane sentoje. Obično je uvijek dobra lovina. Tada se sentoje odvajaju od mreže i skupljaju u korpe, nakon obavljena posla odlazi se put tvornica gdje se lovina isporučuje. Ribari od tvornice dobijaju hranu i sve što je potrebno za ribolov, kao i određeni iznos u novcu koji se obično računa po komadu ulovljene sentoje. Za vrijeme ribanja najviše se ribari zadržavaju u lijepoj uvali Porto Čilote južno od Porvenira.

Veća miesta u Ognjenoj Zemlji su Rio Grande na atlantskoj obali, koje pripada Argentini. Mjesto je smješteno u uvali a broji 1500 stanovnika. Većinom žive obitelji radnika koji rade na farmama. Kuće su im najvećim dijelom drvene. Ima nekoliko manjih trgovina, tvornicu za zaleđivanje mesa za eksport i mali aerodrom. I u ovom mjestu kao i svuda u Ognjenoj Zemlji ima naših ljudi. Južno od Rio Grande na teritoriju koje pripada Argentini nalazi se Ushuaie glavno mjesto na argentinskoj teritoriji Ognjene Zemlje. Podignuto je u istoimenom zaljevu. U početku

je ovdje bila glavna kazniona za Argentinu oko koje se razvilo naselje i grad veći od Porvenira. Ima pilanu, a ljudi se većinom bave ribarstvom, trgovinom i sječom drva. Naši iseljenici bave se također tim zanimanjima i drugim poslovima, a ranije kad je bila kazniona bilo ih je koji su uz dobru plaću bili čuvari.

Od Ushuaie preko kanala na otoku Navarino, na čileanskom teritoriju nalazi se luka istog imena s par stotina stanovnika koji se većinom bave ribolovom a ponešto stočarstvom. Ovo je najjužnije naselje na svijetu. Tu se stvara baza za čileanski dio Antarktika koji obuhvaća oko milijun i 250 hiljada kvadratnih kilometara. Južno od Navarina 150 kilometara nalazi se arhipelag Hermite od desetak većih i manjih otoka, među kojim otok Horn sa rtom koji je najjužnji dio kopna Južne Amerike.

Ognjena Zemlja iako rijetko naseljena ima dobru budućnost zbog nalazišta nafte i plina. Najveći izvori nafte su u Manantialesu gdje se na većem području nalazi oko 160 izvora koji su nastali bušenjem do dubine od 2000 do 3000 metara. Iz mnogih izvora izlazi plin etan i propan. Plinom se pune čelične boce i upućuju za industriju i za upotrebu u domaćinstvu. Jedan dio nafte rafinira se za potrebe naselja južnog kopna, a većinom se odvodi cjevovodima dugim 80 km do prve luke u kojoj je izgrađeno pristanište za ovu svrhu, a odatle brodovima cisternama nafta se prevozi u rafineriju Konkon u severni Čile. Nalazišta nafte nalaze se i u Sero Sombrero i Kudjen na Velikom otoku. Na svim ovim poslovima rade i naši iseljenici koji se svuda nalaze na ovom najjužnijem naseljenom dijelu kopna Južne Amerike. Manantiales je novo industrijsko naselje u kojem živi i radi mnogo radnika i stručnjaka jugoslavenskog porijekla i njihovih potomaka.

Na dvadeset hiljada kilometara od domovine u naseljima i širokim prostranstvima Južne Amerike čuje se pjesma »Marjanc, Marjane« i druge naše narodne pjesme. Svuda se susreću naši ljudi. Udaljenost od rodene domovine ih je zbližila i ne mogu jedan bez drugoga. U slobodno vrijeme brzo se nađu u razgovoru sjećajući se svoje rane mladosti i preživjelih dana u rodnom kraju i u novoj domovini.

Kao i na drugim područjima tako su naši iseljenici i u Ognjenoj Zemlji ispoljavali uvijek svoju ljubav i patriotizam prema jugoslavenskim narodima i Starom kraju, ali osobito za vrijeme drugog svjetskog rata. Moralna i materijalna pomoć dolazila je do izražaja. Oni su ostali uvijek vjerni sinovi svoje stare domovine iz koje su zbog teških ekonomskih prilika iselili. Mnogi su od njih našli svoje stalno prebivalište u novoj domovini i dugogodišnjim radom i odricanjima stvorili imetke i postali važan faktor u Magellanesu, kao i na drugim područjima i zemljama širom svijeta.

Spomenik Magellanu u Punta Arenasu

Djeca naših iseljenika u Santiagu — Čile

Daž našeg uglednog iseljenika

Naš iseljenik g. Josip Splivalo, koji živi u S Francisco, Cal., dodijelio je u fond našeg časopisa iznos od \$ 20.— na kojem poklonu se iskreno zahvaljujemo. Ovo nije prvi put da g. Splivalo pokazuje pažnju i ljubav prema našem časopisu pak ovim želimo sve najljepše prigodom Nove godine čitavoj porodici a njemu posebno još mnogo uspjeha u budućem radu i životu.

Uredništvo

Prevaženi sat

Zatrčao se sat u grudima
Kroz gladne potoke, prostruiale umjeso vena
zaigralo se njegovo dječjačko
Tik tak, tik — tak
A negdje u dubini
U mozgu
Na onom blagom raskršću
Opipnog i mašte
izrasla prašum.
Sve pupolji, Rascviještava, Prerasta
U toj čudnoj trci radosti
ubav ko trstenički platani
Zagospodarili visinama
A sitne želje
U krvi ciklama, rada, kana
ispreplele se između
većih
lavandula, oleandra, topola

Čudno prašuma drhti
od treptavih leptirovih krila
Zvoni tisuću akacija
u osjehu prozirnih mimoza
Al, odjednom zavladao je mrak
Ledene kapi kiše
porušile taj divlji svijet
A na onom blagom raskršću
gdje su gorile
istrenletene želje u trenutku radosti
Ostale su sive mrlje kao oblaci,
Potoci se ohladili
Ljeno se poigravala venska krv
A sat
Prevažen u dubini
Tibo zastenjao
Tika ta-ak, tika ta-ak.

Marica-Maja KURELIĆ, Mostar